

ORTAK DERT: TÜRKÜLER

İsmet Çetin

■ Türkiye'yi baştanbaşa kuşatan, Türkiye'den Suriye'ye, Suriye'den Tunus'a, Tunus'tan Azerbaycan, Balkanlar, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Kırım'a; Gagauz Yeri'nden Tataristan, Doğu Türkistan ve Özbekistan'a, Saha elinden Kazakistan'a, Kazakistan'dan Şar Dağı'na; oradan ayrılıp Paris banliyölerine ve Alamanya'da kim bilir hangi maden ocağının kör karanlık dehlizlerine uzanan uçsuz bucaksız Türk yurtları, ekmek aranan el kapıları, Türk kültür ve medeniyeti çevresinde yaşayan insanların duyguları, içinden çıkardıkları şairlerce dile getirilmiş; duygular çevresinde yaratılan edebî veriler yanına müziği alarak ruhlara işleyen, dertlerle inleyen, yiğitlik deminde haykırış olan ezgili, ölçülü söyleyişler olmuş. Kimi zaman hoyrat kimi zaman türkü kimi zaman deyiş, ö leng, ır, cır, yır olmuş dillerde... Kimileri beyit demiş, gazel çekmiş, türkü yakmış, mugam söylemiş her dem... Dertlendiğinde derdini türkülerle söyletmiş, yasını türkülerle tutmuş, ağdını türkülerle dillendirmiş, zaferlerini türkülerle taçlandırmış.

Türküler, doğumda ninni ile başlayıp ölümlerde ağıtlarla sonlanan hayat ezgilerimiz olmuş; dalga dalga, nesil nesil yayılıp zamanları aşarak bitmeyen bir yolculuğa çıkmış. Zihniyet dünyamızın ifade biçimi, evreni algılayışımız, hayatı yaşayışımızın hikâyesi olmuş.

Toplumun bilinçaltıdır türküler. Kabuller dünyasının özeti, ortak vicdanın sesi olur hep. Kişinin teneffüs ettiği hava, konuştuğu dil, iman ettiği dinin yansımasıdır türküler. Ortak vicdan, toprağın siyasallaşıp vatan tutulmasıdır ezgilerimize eşlik eden hikmetli

sevda sözlerimiz... Kültürel alanda türküler bunun için önemlidir ve kaybolmazlar, kaybolmasına müsaade edilmez. Kültür kodlarının temel dinamikleridir onlar. Türküler eskimezler, parçalanmazlar. İnatla bir arada, sözüyle ezgisiyle kalırlar hep. Kimi zaman bir cönk sayfasında kimi zaman mecmuanın varaklarına derkenar işlenirler. Sözlü kültür alanından yazılı kültür alanına uzanan kısa ama süratli zamanda türküler vatan olur. Vatan üzerinde yaşayanların birlikte söyledikleri duygu yüklü sözler olur. Âşık Veysel;

*Su başında sulaklarda
Türkün sesi kulaklarda
Beşiklerde beleklerde
Türküz türkü çağırınız
Hep beraber gelin kızlar
Bile coşar o yıldızlar
Koşulunca çifte sazlar
Türküz türkü çağırınız*

mısralarıyla türkü ve Türklüğün bir olduğunu, toplumun ‘hep beraber’ ‘birlik’ olduğunu ifade ederken Bedri Rahmi de toplumun ortak hafızasının türkülerde olduğunu dillendirir:

*Ah bu türküler, köy türküleri
Ne düzeni belli, ne yazanı
Altlarında imza yok ama
İçlerinde yürek var
Cennet misali sevişen
Cehennemler gibi dövüşen
Bir çocuk gibi gülüp
Mağaralar gibi inleyen
Nasıl unuttur nasıl
Ömründe bir kez olsun
Halk türküsü dinleyen...*

Çocukluk, insanın kendi varlığının ilk farkına vardığı dönemdir. O dönemde dinlenen türküler, şahsiyet teşekkülünde müessirdir. Çocukluktan itibaren edindiği tecrübeler ve bilgilerle donatılır insanın bilgi ve bilinç dünyası. Yavuz Bülent Bâkiler; bu bilgi ve bilinç birikimini, şahsiyet oluşumunu şiirinde işler. Hayattaki zıtlıkları, çelişkileri, hüznü ve sevinçleri türkülere işlenmiş addeder; Türkiye sevdasını türkülerde bulur ilk önce... Türküleri, Türkiye beller.

*Ben, kağınlarla yaylılarla büyüdüm geldim
Çocuk yüreğimi yakan türküler dinleye dinleye.
Mahzun kağınlarla, nazlı yaylılarınla
Ve tozlu yollarınla sevdim seni Türkiye!*

...
*Türkiye'm! Hasretim! Kınalı türküm!..
İç içe güzellik, uc uca kahr
Yüreğimi bin parçaya bölseler
Her parçası yine seni çağırır.*

Türküler kimliktir. Zihnimizde hangi türkü nerenin, hangi ezgi hangi yö-
renindir biliriz. Bildiklerimiz, tanıdık ve bizdendir. Sadece Türkiye öl-
çeğinde değil; Türk'ün yaşadığı, Türkçe konuşulan her yer tanıdık gelir o
zaman.

Bir Mardin türküsünde farklı dinlerin ibadethanelerinin geçmesi, top-
lumun birlik içinde, barışık hâlde nasıl yaşadığını gösterir. Bilinçaltına
yerleşmiş olan bir arada yaşama ideali, inat hâline dönüşmüş ve türküce,
Türkçe yaşamakta bulmuş toplum kendini:

*Camiler kiliseler
Yârin gelir deseler
Tende bir canım kaldı
Veririm isteseler*

Birlik, kardeşlik demektir. Aynı hedefe koşmak, ortak vicdan sahibi olmak
demektir. Ayrılmaz, parçalanmaz birlik türkü mısraları gibi, ezgiler misali
türküdür de. Bir Kars türküsünde geçen bağlama mânisi bu duyguyu ne
güzel anlatır:

*Gardaşı
Garlı dağdan gar daşı
Hesde gönü nar isder
Menim gönüm gardaşı
Diyarbakır şad akar hele yar zalim yar
Urfa Mardin'e bakar severem ben seni
Diyarbakır kızları hele yar zalim yar
Kibritsiz kandil yakar severem ben seni*

Bu mısraları dinleyen birisi, Diyarbakır'ı berekete boğan Dicle'yi düşün-
mez mi? Diyarbakır'ı, bereketli toprağın olabildiğince yeryüzünü kapladığı-
nı bilmez, görmemiş olsa bile zihninde canlandırmaz mı?

Vatan; sevilen, yaşanan, hüzünlenen, mutluluk ve mutsuzlukların bir arada yaşandığı, ölümüne sevilen, sevine sevine ölünen, uğruna öldüğünde de Firdevs'te dem alınan yerdir. Sevdalar orada olur, ayrılıklar da... İnsani ne varsa hepsi vatanda olur. Onun için adı vatandır, kendi vatandır. Onun için vatan bütün kültürlerde kutsanmış, kutsallaşmıştır.

Siirt'te bıçkın delikanlının sevdası vatan toprağını şenlendirir, havasını güzelleştirir. Sevdalılar, illa da kavuşmak isterler. Zira sevdası vatandır; vatan, türkü olur o anda:

*Siyah saçın örmezler
Seni bana vermezler
Gel beraber kaçalım
Karanlıkta görmezler*

*Siirt'in yollarında
Kelepçe kollarında
Allah canımı alsın
O yârin kollarında*

Dönmeyen oğlu ananın ciğerini parçalar, yüreğini delip geçen ok olur, canı yanmayan ananın canı yanar olur. Kavrulur da kavrulur. Ana buna da dayanır ve gelmeyen, gelemeyen, gelmeyeceğini bildiği oğul dilinden bir türkü tutturur:

*Anama söyleyin damda yatmasın
Çuha şalvarıma uçkur takmasın
Oğlum gelir diye yola bakmasın
Analar da böyle aslan doğurdu*

Urfalı ananın acısını Bitlis'ten bir başka ana duyar yüreğinin derinlerinde... Urfalıyla aynı duyguların peşinden koşar, aynı acıyı yudumlar ve aynı acıyı dillendirir:

*Hasan kalesi bir yüce kale
Etrafı yalçın dağı Kerbela
Binbaşım gitti gelmiyor hâlâ
Ağlama anam belki gelirem
Belki mahşerde seni görürem*

Türküler; vatan tasviridir, yavuklu mekânıdır, gönül gözünün, duygu zirvesinin kendisidir.

Köroğlu'na sonsuz hayat bahşeden Bingöl'de türküler, binlerce bulağın olduğu dağlar arasında, yaylalarda Ayvaz'ın avazını haykıran çağlar içinden

süzölüp cennetten gelen bengü sudan binlerce olup Bingöl'e ulaşan vatan parçasının tasviridir ve türküler Bingöl'de binlerce gölde, efsane canlanması gibi binlerce gönülde filizlenen sevdadır.

*Bingöl dört dağ içinde
Yanarım yağ içinde
Kim Bingöl'ü sorarsa
Bir yârim var içinde*

Ulu dağların aralığında yurt tutmuşların hayatından kesitlerin sunulduğu, serin yaz gecelerini şenlendiren şeppeklerin ritim tuttuğu, al al olmuş avuç içleriyle gönüllerinden koparıp semaya saldıkları türkü, Hakkâri'den ayrılıp yurt sathına dalga dalga yayılır.

*Ayvana serdim kilim
Gel otur benim gülüm
Ne dedim de darıldın
Lal olsun ağzım dilim
Ayvan evimdir benim
Ayvan meskenim benim*

Kim bilir nerede, kim, ne zaman söyledi. Kimden duydu, kime aktardı, kimler kulak verip dinledi... Uzaklaşıldığı zaman hüznlendirdi, gelindiği zaman mutluluktan nutku tutuldu belki birilerinin. Ancak Vanlı Van'ı, Van'ın güzelliğini anlatmayı türkülere bıraktı... Şirin dillere söyletti, koç yiğitleri oynattı. Kim bilir hangi halayın halay başı oldu yiğitler; kim bilir hangi güzele gönül verdi, göz koydular... Zülûflerini tel tel tarayan güzel-ler, utangaç bakışlarıyla nasıl işmar ettiler birbirlerine.

*Bizim eller ne güzel eller
Söylesin şirin diller
Oynasın koç yiğitler
Bizim eller ne güzel eller

Bu dağda maral gezer
Zülfünü darar gezer
Dağ bizim maral bizim
Avcı burda ne gezer*

Türküler Türk'ü çağırır, türküler Türkçe çağırır, türküler vatan olur, türküler murat alıp murat veren olur. Türküler bereket olup bereketi temsil eder, şahın başında alma olur, töre olur, çoğalmak olur... İğdır'da filiz verir dalga dalga, düğün düğün yayılır, bayraktarın dilinde bayrağa eş olur, gelin başında taç olur. Türkü, nesillerin yetişmesine ilaç olur...

*İğdır'ın al alması
Yemeye bal alması
Yar gelenden sonra
Yaremin sağılması*

Türküler bizi anlatır hep. Birliği, dirliği anlatırlar. Ziya Gökalp'ın çevresinde birleşmemiz gerektiğine işaret ettiği 'ortak vicdan'ı ifade ederler. Türkiye'de yaşayan insanları meşrep ve mezhep ayırımı gözetmeksizin kucaklayan sihirli nağmelerdir, efsunlu sözlerdir türküler.

Türküler, Türk hafızasının saklandığı kıymetli hazinelerdir. Yaşanılan yerler onunla anılır. Düne kadar Diyarbakır, Hakkâri, Bitlis, Kars, Batman veya Harput, Mardin ya da Urfa, Diyarbakır, Muş, Van... Her yerin türküsü vardı, hâlâ var. Türkülerin icracıları vardı. Diyarbakırlı Celal Güzelses, Harputlu Derviş Hafız, Fikret Memişoğlu, Urfalı Kazancı Bedih, Zaralı Halil, Abdurrahman Kızılay, Neşet Ertaş, Mehmet Özbek gibi isimler yavaş yavaş unutulmaya başlandı.

Türküler yerini ayrıştırıcı politik ifadelerle bırakmaya başladı. Türküleri olan yerler, politik tutumlarıyla anılmaya başlayınca türkü icracıları politik figürlerle yer değiştirdi. Farklı türküler söylenmeye, farklı türküler yaratılmaya başlandı.

Türküler kaybolmaya yüz tutunca iş işten geçmiş olur. Orhan Veli'nin mısraları bir şeyleri sezdirir mi acep?

*Ah Ne olur bütün güneşler batmadan
Bir türkü daha söyleyeyim bu yerde!*

Kim olduğunu bilmediğim, türkü ve Türkçenin peşinde koşup duran bir türkü sevdalısı olduğunu tahmin ettiğim Alişahin Azizoğlu, Türkiye'de türküyü türkü kaybında arar, türkü kaybını Türkiye dağılımlığına yorar.

*Artık laldır benim dilim
Türküm kayıp aranıyor*